

## СЕНСО-МОТОРНА ОСНОВА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Мельник В. М.

### ВСТУП

Сприятливі умови для всіх долучених у певному процесі можливі завдяки об'єднанню важливих особистісно зумовлених внутрішніх і зовнішніх факторів середовища. Доступність всебічного навчання, виховання й розвитку всіх людей без винятку є ключовою ідеєю принципу інклюзивності в освіті, зокрема для такої широкої категорії учасників освітнього процесу як для осіб з розладами аутистичного спектра.

Розлади аутистичного спектра не є ізольованим порушенням розвитку, а вважаються групою тісно пов'язаних між собою дизонтогенетичних проявів, які мають спільні властивості. Множинний характер проявів аутизму діагностується через стійкий дефіцит в трьох основних сферах функціонування: соціальна взаємодія, мовленнєво-комунікативні навички та наявність повторюваної поведінки. Кожен з них проявляється вкрай індивідуально та гетерогенно в широкому спектрі комбінацій і діапазонів тяжкості станів, що суттєво ускладнює обстеження, прогнозування та планування програми втручання. Одна з ключових особливостей РАС, порушення комунікації, негативно позначається на взаємодії з людьми, що ставить під загрозу їхні соціальні та адаптаційні навички<sup>1</sup>.

Останні оновлення діагностичних критерій офіційно визнають сенсорні та рухові дисфункції в якості ключової ознаки аутизму. Показники моторних навичок у дітей з РАС підтверджують, що приблизно 80% мають чітко виражені порушення. Частота виникнення атипової сенсорної чутливості досягає 69–95%<sup>2</sup>.

Попередні дослідження також продемонстрували наявність різноманітних проблем діяльності аналізаторних систем у випадку

---

<sup>1</sup> Boyle B., Arnedillo-Sanchez I. The Inclusion of Children on the Autism Spectrum in the Design of Learning Technologies: A Small-Scale Exploration of Adults' Perspectives. *Frontiers in Education*. 2022. Vol.7. 13 p.

<sup>2</sup> Woodard C.R., Goodwin M.S., Zelazo P.R., Aube D., Scrimgeour M., Osthloff T., Brickley M.A comparison of autonomic, behavioral, and parent-report measures of sensory sensitivity in young children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*. Vol. 6. 2012. P. 1234–1246.

аутичного розвитку, таких як гіперчутливість та/або гіпочутливість у всіх сенсорних сферах, неточності у пропріоцептивних функціях тіла<sup>3</sup>.

Надалі порушення обробки сенсорної інформації спотворюють розвиток мовлення, загальної та дрібної моторики, соціальної поведінки<sup>4</sup>. Систематизація вичерпної кількості розладів сенсорної сфери практично неможлива, позаяк вона представлена широким клінічним переліком дисфункцій на рівні з відсутністю уніфікованих діагностичних критеріїв і термінології, фаховою підготовкою спеціалістів<sup>5</sup>.

Враховуючи, що провідним видом діяльності молодших школярів є навчання, доступність та адаптація в закладі освіти є передумовою соціалізації людини. Звідси постає актуальна потреба вивчення сенсомоторного розвитку дітей шкільного віку та зокрема учнів з аутизмом задля розбудови успішної траєкторії освітньої діяльності, що стане запорукою не лише опанування академічними навичками, а насамперед безпечного та продуктивного відвідування середовища серед однолітків.

### **1. Сенсо-моторний розвиток в онтогенезі та дизонтогенезі**

Згідно з нейрофізіологічною періодизацією забезпечення нормальної рухової активності, пов'язаної з дозріванням сенсомоторної кори головного мозку, а також аферентно-еферетних шляхів, безпосередньо залежить від діяльності аналізаторної системи. Якщо у ранньому віці моторні акти є хаотичними та майже безконтрольними, то з посиленням роботи мозкових центрів сенсомоторної кори закономірно вдосконалюється точність, саморегуляція та скоординованість дій<sup>6</sup>.

Перші перцептивні образи немовляти можуть закріпитися після елементарних практичних дій, за рахунок чого реалізується накопичення перцептивного досвіду. Виокремлення соціальних заохочень в поєднанні з інтеграцією сенсорних стимулів різної модальності слугують яскравим маркером вроджених базових перцептивних схем<sup>7</sup>, тобто доказом становлення показників психо-фізичних норм з раннього віку.

---

<sup>3</sup> Simon D.M., Wallace M.T. Dysfunction of sensory oscillations in Autism Spectrum Disorder. *Neuroscience and biobehavioral reviews*. 2016. Vol.68. P. 848–861.

<sup>4</sup> Варивода К.С. Сенсорна інтеграція як ключовий компонент нейропсихологічної корекції дітей з розладами спектра аутизму. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 12 (30). С. 609–622.

<sup>5</sup> Woodard C.R., Goodwin M.S., Zelazo P.R., Aube D., Scrimgeour M., Ostholthoff T., Brickley M.A comparison of autonomic, behavioral, and parent-report measures of sensory sensitivity in young children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*. Vol. 6. 2012. P. 1234–1246.

<sup>6</sup> Дегтяренко Т.В., Ковиліна В.Г. Психофізіологія раннього онтогенезу: підручник. *Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського*, 2011. 354 с.

<sup>7</sup> Когутяк Н.М. Закономірності перцептивного розвитку в ранньому онтогенезі: на межі нормативів. *Психологія особистості*. 2016. № 1.С. 182–190.

Типовий розвиток дозволяє дітям до шести років покращити виконання рухів через наслідування оточуючих, пізнання предметів завдяки маніпуляціям обох рук, підкріплене яскравими емоційними реакціями. Близько семирічного віку передовим джерелом інформації дитини стають вестибулярні та шкірно-кінестетичні відчуття, реалізація яких на рівні з імпульсам вестибулярно-мозочкової нейродинамічної системи забезпечує тонічні рефлеksi та рівновагу<sup>8</sup>.

Натомість в осіб з аутизмом спостерігаються суттєві відмінності моторної поведінки порівняно з показниками типового розвитку, які можна умовно поділити на дві категорії: моторні стереотипії (ритмічне махання руками, розгойдування тілом) та порушення самоконтролю й координації рухів (наприклад, нестабільність постави, неузгоджені рухи очей, рук і ніг). Поширеність клінічно значущих моторних особливостей в осіб із РАС коливається в межах від 50% до 95%, що охоплює численні аспекти – функціональна мобільність, фізична активність, компетентність у виконанні побутових справ<sup>9</sup>.

Від раннього віку у малюків з аутизмом відзначається достатній рівень механічної пам'яті (разом з проблемами довільної), що створює опору накопичення емоційних переживань. Як правило, сенсорна інформація зберігається у свідомості таких дітей цілими блоками, тому застосовується шаблонно за зразком ситуації, в якій була засвоєна. Це пояснює їх схильність до багаторазового повторення одноманітних звуків і слів, здатність точно відтворювати рухові та ігрові дії, а також труднощі перенесення здобутих умінь в аналогічні ситуації<sup>10</sup>. Проте навіть вправні моторні акти не спрямовані на соціальну взаємодію, якраз навпаки рухові дисфункції становлять суттєвий бар'єр у реалізації повсякденних навичок самообслуговування, а також гальмують соціальний та когнітивний розвиток.

Важливим маркером осіб з аутизмом є дистонія скелетних м'язів. Гіпертонус м'язів ніг може проявлятися внаслідок емоційного збудження і проявлятися через ходіння навшпиньки. Підвищений тонус змушує транспортувати у м'язи більше крові, тому навіть за відсутності болісних відчуттів, за деякий час мозок усуває здатність відчувати дискомфорт з цієї ділянки. Водночас в цієї людини можна спостерігати, наприклад, гіпотонус м'язів рук, особливо передпліччя, що утруднює

---

<sup>8</sup> Дегтяренко Т.В., Ковиліна В.Г. Психофізіологія раннього онтогенезу : підручник. Одеса: ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2011. 354 с.

<sup>9</sup> Miller H.L., Licari M.K., Bhat A., Aziz-Zadeh L.S., Van Damme T., Fears N.E., Cermak S.A., Tamplin P.M. Motor problems in autism: Co-occurrence or feature? *Developmental medicine and child neurology*. 2024. Vol. 66(1). P. 16–22.

<sup>10</sup> Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія : навчальний посібник. Полтава. 2015. 357 с.

керування кистю і пальцями. Так, виникає порушення адекватної чутливості та чіткого управління кінцівками<sup>11</sup>. Тому, в поєднанні з обмеженням комунікативних здібностей, діти з аутизмом замість самостійного виконання або висловлення прохання, зазвичай мовчки тягнуть навколишніх в потрібному напрямку, вкладають предмети в руки, намагаються саме рукою дорослого виконати певну дію з ними.

## **2. Проблеми освітньої діяльності школярів з розладами аутистичного спектра**

Після дошкільного віку настає період молодшого шкільного віку (з 6 до 11 років), що характеризується активною навчальною діяльністю. В осіб з аутизмом цей проміжок часу особливий не лише запуском нового статусу школяра на рівні з типовими однолітками, а й початком інтенсивного долучення в інклюзивний громадський простір, наповнений новими сенсорними подразниками, незнайомими людьми, чіткими правилами і нормами поведінки.

Залучення учнів з аутизмом у систему спільного освітнього простору вимагає посилення кадрової політики стосовно підготовки спеціальних робітників і підвищення кваліфікації, додаткового фінансування, впровадження оновлених технологій організації навчального процесу, розроблення програм діяльності установ інклюзивного формату, налагодження командної роботи<sup>12</sup>.

Численні поведінкові та когнітивні особливості школярів з аутизмом суттєво позначаються на розбудові їхньої навчальної програми, тому існує висока необхідність врахування низки компонентів вдалого освітнього процесу та компенсації потреб таких учнів. До прикладу, Schaaf R.C. надає такий перелік ключових обмежень, які зазвичай демонструють діти з порушеннями сенсорної модуляції, зокрема з РАС: обмежені здібності соціальної взаємодії, труднощі з навичками самообслуговування; підвищена тривожність, порушення контролю уваги та саморегуляції<sup>13</sup>. До того ж, діти шкільного віку з аутизмом можуть демонструвати конкретне або буквальне мислення, виявляти проблеми з інтерпретацією власних і сторонніх емоцій. Іноді помітний

---

<sup>11</sup> Ярмола Н.А., Коваль-Бардаш Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник. Київ. ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України. 2020. 208 с.

<sup>12</sup> Климус Т.М. Особливості навчання дітей з розладами спектру аутизму та порушенням сенсорної системи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 184–190.

<sup>13</sup> Schaaf R.C., Miller L.J., Seawell D., O'Keefe S. Children with disturbances in sensory processing: A pilot study examining the role of the parasympathetic nervous system. *American Journal of Occupational Therapy*. 2003. Vol. 57. P. 442–449.

інтерес до однолітків, але школярам з розладами аутичного спектра бракує розмовних навичок і відповідного соціального досвіду<sup>14</sup>.

Своєрідність реакції на сенсорні подразники в осіб з РАС виражається в яскравій розбіжності зворотних дій на соціальні та фізичні стимули. Супутніми проявами вважають дезорієнтація у просторі, спотворення цілісного уявлення про реальний світ, адже пріоритетом є виокремлення окремих сенсорних якостей (звуки, форма, колір і фактура оточуючих предметів)<sup>15</sup>. Такі проблеми дітей з аутизмом надалі призводять до обмеженого опанування навчальної програми.

Згідно з дослідженнями Мойсеенко І.М., переважна частина труднощів академічної складової навчання учнів початкових класів з аутизмом пов'язана з недостатньою функціональністю перцептивних процесів. Вчителі відзначають спотворення написаних графічних елементів, до прикладу, викривлення літер, цифр та умовних позначень. Первинною причиною цих явищ називають знижене вміння імітації дій, повторення рухів, наслідування поведінки зі сторони дитини з РАС. Саме цей чинник значним чином ускладнює закріплення базових передумов навчання на рівні з виконанням правил перебування у закладі освіти, спокійно переходити до нових справ, злагоджено взаємодіяти з однокласниками та педагогами<sup>16</sup>.

Сенсорні потреби як каталізатори неприйнятних поведінкових реакцій зазвичай ігноруються або не розглядаються через нестачу компетентності учасників психолого-педагогічного супроводу щодо оцінки першопричин і відповідно вибору адекватної стратегії втручання. Педагоги, психологи й батьки можуть бути недостатньо обізнаними в тому, що сенсо-моторні труднощі викривлюють реакції на стимули та провокують акти небажаної поведінки, яку здебільшого вважають проблемною, агресивною або руйнівною внаслідок помилкового виховання<sup>17</sup>.

Окрім того, варто враховувати, що порушення обробки сенсорної інформації згубно впливають на фізичну сферу розвитку, оскільки позначаються на автоматизації рухів загальної та дрібної моторики.

---

<sup>14</sup> Hodges H., Fealk C., Soares N. Autism spectrum disorder: definition, epidemiology, causes, and clinical evaluation. *Translational pediatrics*. 2020. 9. (Suppl 1), S55–S65.

<sup>15</sup> Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія : навчальний посібник. *Полтава*. 2015. 357 с.

<sup>16</sup> Мойсеенко І.М. Теоретичні аспекти дослідження проблем сенсорної діяльності дітей дошкільного віку із порушенням аутичного спектра. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 2 (94). С. 79–81.

<sup>17</sup> Климус Т.М. Особливості навчання дітей з розладами спектру аутизму та порушенням сенсорної системи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 184–190.

Так, задля злагодженої роботи двох рук потрібна міжпівкульна координація, однак у людини з РАС спрацьовує базований асиметричний шийно-тонічний рефлекс, що змушує працювати виключно однією рукою. Виходить, індивід зникає користуватись лише доступною однією рукою, яка розміщена в полі зору, поки іншу руку відставляє, складає чи ховає<sup>18</sup>. Закономірно це явище патогенно відображається на функціонуванні зорово-моторної координації і відповідно на формування навичок писемного мовлення під час опанування освітнього компонента.

Особливі освітні потреби учнів з аутизмом яскраво помітні при оволодінні графічними навичками внаслідок дефіциту зорового орієнтування (до прикладу, не можуть відділити рядок, клітинку, стовпчик), імпульсивності та хаотичності рухів руки (викривлення зображення літери, нерівномірність натиску, з'єднання елементів літер у слові)<sup>19</sup>. Можна відзначити збільшення частоти явища дзеркального відтворення графічних знаків, що пояснюється динамічною зміною структури психічних процесів у процесі закріплення свідомого засвоєння просторових принципів організації графічної діяльності, однієї з найважливіших процедур початку освітньої діяльності<sup>20</sup>.

### **3. Сенсо-моторна інтеграція як основа розбудови успішної освітньої діяльності**

У психології розрізняють зорову, слухову, тактильну, нюхову та смакову модальності, яка позначає приналежність до певного аналізатору. Людський організм є полімодальним, оскільки не просто відображає об'єктивну дійсність через зовнішні фізичні явища, а здатен аналізувати власні подразники. Так, відокремлюють модальності перцепції внутрішніх органів (вестибулярна, больова, пропріоцептивна, температурна), що допомагає розпізнавати біль, голод, спрагу, тиск, динаміку рухів, соматичні відчуття. Полімодальність сприймання базується на поєднанні сенсорних властивостей з метою створення цілісного образу про предмет чи явищ<sup>21</sup>.

---

<sup>18</sup> Ярмола Н.А., Коваль-Бардаш Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник. Київ. ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України. 2020. 208 с.

<sup>19</sup> Тарасун В.В. Основи теорії і практики логодідактики: підручник для вищих навчальних закладів. К.: «Каравела», 2017. 316 с.

<sup>20</sup> Ярмола Н.А., Коваль-Бардаш Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник. Київ. ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України. 2020. 208 с.

<sup>21</sup> Єфіменко О.С. Поняття «полімодальність»: сучасні погляди, перспективи організації досліджень мовленнєвих порушень. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип. 8. С. 52–58.

Підходи до компенсаторного втручання при аутизмі повинні включати стратегії управління сенсорною поведінкою, щоб покращити повсякденну діяльність та участь у громадських заходах. Через комунікативні труднощі людей з аутизмом досі важко досконало встановити сенсорний профіль їхнього організму, педагогам і спеціальним психологам доводиться опиратися на зовнішні прояви, як от, поведінка під час прийому їжі, різних способів самообслуговування. Цікаво відзначити, що в однієї особи може змінюватися кілька типів сенсорних порушень протягом життя або навіть одночасно в короткій часовий проміжок<sup>22</sup>.

Про важливість систематизації відчуттів у цілісні перцептивні образи у своїх працях детально описала американська нейропсихологія Жан Аугес, засновниця теорії сенсорної інтеграції. Терапія сенсорно-інтегративного підходу передбачає нормалізацію перцептивних функцій та корекції дисфункціональних механізмів обробки інформації для гармонійного соціально-когнітивного розвитку дитини з аутизмом шляхом ігрової взаємодії.<sup>23</sup> Аугес Ж. довела зв'язок між недостатньою обробкою сенсорних подразників і труднощами в навчанні, а саме перебування в фізичному просторі, що суперечить нейрофізіологічним і соматосенсорним потребам здобувача освіти<sup>24</sup>.

Метою корекційної програми вихованців з РАС є закріплення контрольованого сенсорного враження, тобто розбудова модуляції, організації та узагальнення інформації про навколишнє середовище на рівні нервової системи. Втручання терапевта із сенсорної інтеграції в подальшій перспективі надає можливість урізноманітнити варіанти соціальної взаємодії, розширити обсяг академічних навичок та розширити самостійність дитини завдяки кращому стану сенсомоторного розвитку<sup>25</sup>.

Окрім цього, нормальна перцепція простору і часу сприяє поглибленню та ускладненню комплексних сукцесивних функціональних структур, що надалі запобігатиме проявам повільного включення

---

<sup>22</sup> Posar A., Viscont, P. Sensory abnormalities in children with autism spectrum disorder. *Jornal de Pediatria*. 2018. Vol.94. P. 342–350.

<sup>23</sup> Когутяк Н.М. Закономірності перцептивного розвитку в ранньому онтогенезі: на межі нормативів. *Психологія особистості*. 2016. № 1. С. 182–190.

<sup>24</sup> Климус Т.М. Особливості навчання дітей з розладами спектру аутизму та порушенням сенсорної системи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 184–190.

<sup>25</sup> Vakulenko Y. Sensory integration therapy possibilities and limitations for children with autism spectrum disorder. *European journal of education and applied psychology*. №1. 2020. P. 17–21.

у виконання завдання, появи загальної розгальмованості, імпульсивності дій, афективних спалахів<sup>26</sup>.

Спеціальні психологи, педагоги та батьки дітей з розладами аутистичного спектра визнають потенціал комп'ютерних технологій в освітній траєкторії через розвиток спілкування з іншими учасниками навчального процесу, посилення саморегуляції та самооцінки. Застосування ІКТ демонструє покращення емоційного інтелекту, зниження частоти повторюваних поведінкових реакцій, розширення словникового запасу дітей з аутизмом. Індивідуальні заняття в ігровій формі дозволяють засвоїти різні властивості та характеристики предметів, тому взаємодія фахівця й підопічного з аутичним розвитком завдяки принципам доступного пояснення, наочності та виконання за наслідуванням сприяє розширенню сенсорного досвіду<sup>27</sup>.

Ба більше, вагома роль надається облаштуванню класу як фізичного середовища, що враховує різні сенсорні потреби усіх учнів. Будь-який сенсорний інструмент, призначений для зменшення стресової реакції та стабілізації загального стану користувача, важливо природно додавати у шкільний графік дітей та педагогічних працівників протягом дня. Надалі елементи сенсорної інтеграції посилює адаптивні спроможності, функціональність у побутових і навчальних справах<sup>28</sup>.

Гальчин К.С. наголошує на важливості своєчасно запроваджених комплексних заходів задля розвитку комунікативно-мовленнєвих і інтелектуальних здібностей, нормалізації сенсорного стану, що полегшує інтеграцію осіб з особливими потребами в соціум. Мультидисциплінарний підхід на всіх етапах супроводу дітей з РАС полягає в залученні фахівця з ранньої діагностики (спеціального психолога або психіатра), а також логопеда, спеціального педагога, соціального працівника, медичного співробітника (невролога, педіатра, реабілітолога, фізіотерапевта). Така структура забезпечується тісний взаємозв'язок між ланками виявлення аутизма до практичної підтримки родин: центри соціальної реабілітації, медичної

---

<sup>26</sup> Тарасун В.В. Основи теорії і практики логодидактики: підручник для вищих навчальних закладів. К.: «Каравела», 2017. 316 с.

<sup>27</sup> Boyle B., Arnedillo-Sanchez I. The Inclusion of Children on the Autism Spectrum in the Design of Learning Technologies: A Small-Scale Exploration of Adults' Perspectives. *Frontiers in Education*. 2022. Vol.7. 13 p.

<sup>28</sup> Климус Т.М. Особливості навчання дітей з розладами спектру аутизму та порушенням сенсорної системи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 184–190.

консультації, громадські організації, благодійні фонди, обласні заклади освіти та науки<sup>29</sup>.

Отже, це дозволить уникнути значного сповільнення чи обмеження при засвоєнні навчального матеріалу, усунути ймовірність виникнення небажаної, проблемної та навіть руйнівної поведінки, а натомість допоможе розбудувати середовище гармонійного розвитку школярів в умовах освітньої діяльності.

## ВИСНОВКИ

Розладами аутистичного спектра називають наскрізне порушення розвитку, яке позначається на мовленні, міжособистісній взаємодії та адаптації в зовнішньому середовищі, що в комплексі ускладнюють соціалізацію людини. Труднощі з координацією, моторикою, затримка нормативних етапів проявляються з раннього дитинства та негативно позначаються на подальшому психо-фізичному розвитку. Для залучення особи з аутизмом у спільний простір з метою здобуття соціальної компетентності важливо враховувати її сильні та слабкі сторони, актуальні потреби, вікові та індивідуальні особливості.

Враховуючи, що провідною діяльністю молодшого шкільного віку є навчальна, а заклад освіти складає вагомую частину зростання дитини від 6 до 11 років, саме облаштування сприятливого освітнього середовища виступає метою спеціальних педагогів і психологів у контексті підтримки учнів з аутизмом. Ключове завдання цього процесу полягає у вирішенні ряду проблем організації інклюзивного навчання за участі школярів з аутизмом, від законодавчої основи та підготовки спеціалістів на рівні держави до організації внутрішньої політики школи. Вдало підібрані діагностичні методи і прийоми компенсаторного впливу з боку команди психолого-педагогічного супроводу вибудовують правильну стратегію планування освітньої діяльності дитини з РАС.

Комплексний підхід організації багатокomпонентного навчального простору школярів з аутизмом має базуватися на врахуванні їхнього сенсорного профілю, що суттєво позначається на поведінкових явищах як віддзеркалення реакції мозку на зовнішні стимули. Практики зі сфери спеціальної психології підтверджують значення нормалізації сенсо-моторного стану задля покращення якості мовленнєво-комунікативних навичок, засвоєння навчальних умінь.

Задоволення індивідуальних сенсорних потреб учня з розладами аутистичного спектра в процесі розбудови освітньої діяльності є

---

<sup>29</sup> Гальчин К.С. Мультидисциплінарний підхід у дитячій психіатрії щодо надання допомоги дітям з розладами аутистичного спектру. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2015. Вип. 24(4). С. 86–97.

запорукою успішного перебування в закладі, виконання завдань, слідування інструкцій, спілкування з ровесниками та дорослими, що зрештою становить основу соціалізації та високоякісного життя людини у майбутньому.

## **АНОТАЦІЯ**

Текст розкриває поняття сенсо-моторної інтеграції організму з точки зору нейрофізіологічної взаємодії між аналізаторами та мозковими центрами обробки сенсорної інформації з відповідною зворотною реакцією. Проаналізовано особливості послідовного формування перцептивних образів у немовлят типового онтогенезу й у випадку встановленого аутизму. Описано можливі варіанти комунікативних, когнітивних і поведінкових явищ внаслідок сенсорної дезінтеграції в осіб з розладами аутистичного спектра.

В статті обґрунтовано виникнення низки проблем розбудови освітньої діяльності молодших школярів з аутизмом, враховуючи їхні властивості відчуттів і сприймання стимулів зовнішнього й внутрішнього середовища. Як правило, порушення полімодальності викликає викривлене уявлення про характеристики предметів і явищ об'єктивної дійсності, що відбувається внаслідок підвищеної або зниженої чутливості аналізаторних систем тіла. У результаті педагогічним колективом закладу спостерігаються прояви проблемної чи навіть руйнівної поведінки, які суттєво ускладнюють соціалізацію серед однокласників і безпосередньо здійснення освітньої діяльності.

Тому в тексті запропоновано застосування методу сенсорної інтеграції за авторством Jean Ayres задля нормалізації роботи аналізаторних систем організму дитини з аутизмом. Така технологія сприятиме налагодженню обробки даних від подразника та підбору адекватної відповіді за вказівкою мозкових ділянок, тобто прилаштування до умов певного оточення. Доведено, сенсо-моторна інтеграція забезпечує базис успішної освітньої діяльності школярів з розладами аутистичного спектра.

## **Література**

1. Boyle B., Arnedillo-Sanchez I. The Inclusion of Children on the Autism Spectrum in the Design of Learning Technologies: A Small-Scale Exploration of Adults' Perspectives. *Frontiers in Education*. 2022. Vol. 7. 13 p.
2. Hannant P., Cassidy S., Tavassoli T., Mann F. Sensorimotor Difficulties Are Associated with the Severity of Autism Spectrum Conditions. *Frontiers in Education*. 2016. Vol.10 (28). 14 p.

3. Hodges H., Fealk C., Soares N. Autism spectrum disorder: definition, epidemiology, causes, and clinical evaluation. *Translational pediatrics*. 2020. 9. (Suppl 1), S55–S65.

4. Miller H.L., Licari M.K., Bhat A., Aziz-Zadeh L.S., Van Damme T., Fears N.E., Cermak S.A., Tamplain P.M. Motor problems in autism: Co-occurrence or feature? *Developmental medicine and child neurology*. 2024. Vol. 66(1). P. 16–22.

5. Posar A., Viscont, P. Sensory abnormalities in children with autism spectrum disorder. *Jornal de Pediatria*. 2018. Vol. 94. P. 342–350.

6. Schaaf R.C., Miller L.J., Seawell D., O’Keefe S. Children with disturbances in sensory processing: A pilot study examining the role of the parasympathetic nervous system. *American Journal of Occupational Therapy*. 2003. Vol. 57. P. 442–449.

7. Simon D.M., Wallace M.T. Dysfunction of sensory oscillations in Autism Spectrum Disorder. *Neuroscience and biobehavioral reviews*. 2016. Vol.68. P. 848-861.

8. Vakulenko Y. Sensory integration therapy possibilities and limitations for children with autism spectrum disorder. *European journal of education and applied psychology*. №1. 2020. P. 17–21.

9. Woodard C.R., Goodwin M.S., Zelazo P.R., Aube D., Scrimgeour M., Ostholtthoff T., Brickley M.A comparison of autonomic, behavioral, and parent-report measures of sensory sensitivity in young children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*. Vol. 6. 2012. P. 1234–1246.

10. Варивода К.С. Сенсорна інтеграція як ключовий компонент нейропсихологічної корекції дітей з розладами спектра аутизму. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 12 (30). С. 609–622.

11. Гальчин К.С. Мультидисциплінарний підхід у дитячій психіатрії щодо надання допомоги дітям з розладами аутистичного спектру. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шутика*. 2015. Вип. 24(4). С. 86-97.

12. Дегтяренко Т.В., Ковиліна В.Г. Психофізіологія раннього онтогенезу: підручник. *Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського*, 2011. 354 с.

13. Єфіменко О.С. Поняття «полімодальність»: сучасні погляди, перспективи організації досліджень мовленнєвих порушень. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип. 8. С. 52–58.

14. Климус Т.М. Особливості навчання дітей з розладами спектра аутизму та порушенням сенсорної системи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 184–190.

15. Когутяк Н.М. Закономірності перцептивного розвитку в ранньому онтогенезі: на межі нормативів. *Психологія особистості*. 2016. № 1. С. 182–190.

16. Мойсенко І.М. Теоретичні аспекти дослідження проблем сенсорної діяльності дітей дошкільного віку із порушенням аутичного спектра. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 2 (94). С. 79–81.

17. Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія : навчальний посібник. *Полтава*. 2015. 357 с.

18. Тарасун В.В. Основи теорії і практики логодидактики: підручник для вищих навчальних закладів. *К.: «Каравела»*, 2017. 316 с.

19. Ярмола Н.А., Коваль-Бардаш Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник. *Київ. ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України*. 2020. 208 с.

**Information about the author:**

**Melnyk Veronika Mykolaivna,**

Postgraduate Student at the Department of Personality Psychology  
and Social Practices

Faculty of Psychology, Social Work and Special Education

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, 04053, Ukraine